

Ignacij Voje
SUKNO IZ HERCEGNOVEGA

O razvoju tkalnice, ki jo je dal v Novem zgraditi herceg Štefan, vemo zelo malo. Prav tako zelo slabo poznamo organizacijo proizvodnje v tej manufakturi, vrsto proizvodov, kvaliteto sukna, prodajo ter način razpošiljanja sukna.¹ Zato je zelo dragocena vsaka vest, ki kakorkoli pojasnjuje gornja vprašanja. V Državnem arhivu v Dubrovniku sem našel podatek o »pannis de Novi«, kot predmetu kreditne trgovine. Ker je v notarski imbreviaturi naveden podrobnejši opis izdelkov hercegove manufakture in ker nam notarski zapisek odkriva nekatere detajle kreditne trgovine, bom skušal vsebino te imbreviature reproducirati.

Herceg Štefan je stremel za tem, da bi trgovino v svoji deželi osamosvojil ter pri tem izključil posrednike. Zato je pospeševal gospodarski napredek. Začel je izvajati razne ukrepe, ki so bili naperjeni predvsem proti Dubrovčanom. Povečeval je carine ter uvajal novo carino v krajih, kjer je prej niso pobirali, trgoval s soljo v Dračevici ter odprl novo tržišče v Novem, prepovedal svojim podanikom, da kupujejo sol v Dubrovniku in podobno. Med najpomembnejše gospodarske ukrepe pa spada brez dvoma gradnja tvornice sukna v Novem. Z njenimi proizvodi je nameraval konkurirati dubrovniškemu suknu.²

Tkalnica v Novem je začela delovati marca 1449. leta. Priprave za gradnjo so se vršile verjetno v precejšnji tajnosti.³ Dubrovniška vlada je skušala z vsemi sredstvi ovirati razvoj manufakture v Novem. Dubrovniškim akcijam so se pridružili tudi Benečani, kajti konkurenca hercegove tkalnice je prizadela njuna tržišča. Zato Dubrovnik kot Be-

¹ Sima M. Ćirković, Herceg Štefan Vukčević-Kosača i njegova doba, SAN. Posebna izdanja, odeljenje društvenih nauka knj. 48, Beograd 1964. Avtor podarja na več mestih, da je znano zelo malo o delovanju in proizvodih novske suknarne, str. 124; »nešto podataka o novskim tkaninama imamo iz poslednjih godina hercegovog života«, str. 128.

² Desanka Kovačević, Trgovina u srednjovekovnoj Bosni, Sarajevo 1961, str. 106; Ivan Božić, Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku, Beograd 1952, str. 116, 117; S. Ćirković, n. d. str. 121 dalje.

³ Konstantin Jireček, Istorija Srba, II deo, Beograd 1952, str. 424. Jireček ugotavlja, da so aprila 1449 javili Kotorani Beneški republiki: »chome el conte Stefano voyvoda de Bosna intende fabbricar a Castelnovo in questo nostro collo de Cataro una stancia per far fare l'arte de lana et altre cosce« (Listine IX, 304). Dubrovčani v instrukciji Bobaljeviću in Ranjini z dne 13. aprila 1450 prav tako omenjajo ta poskus (N. Jorga, Notes et extraits II, 436), S. Ćirković, n. d. str. 122. Objavlja podatek o tkalnici z dne 3. III. 1449.

netke ovirata nabavo volne in drugih surovin. Vlada v Dubrovniku je izdala zelo stroge odredbe v zvezi s trgovanjem novskega sukna v Dubrovniku ter celo zahtevala bojkot tkanin iz Hercegnovega.⁴

Kljub vsem tem ukrepom pa so hercegovske tkanine našle pot tudi na dubrovniško tržišče, posebno če je bilo treba z njimi kriti kreditne obveznosti. Dne 27. novembra 1452 je bila v dubrovniškem notariatu vpisana kreditna pogodba, v kateri sta se Gojčin Dobraljević in njegov sin Benko obligirala, da bosta Franu Tudiziću vrnila v osmih mesecih kredit v višini 191 dukatov.⁵ Iz kratke, stereotipne formule zadolžnice ne bi zvedeli ničesar o predmetu kreditne trgovine, če ne bi Marin Menčetić, na katerega je Frano Tudizić 5. januarja 1453 prenesel pravico do terjatve, dal kreditno pogodbo 6. julija 1459 ponovno registrirati, ker je z Benkom, enem od dolžnikov, sklenil dodatno pogodbo o vračanju dolga.⁶ Ob tej priliki je notar prepisal tudi tekst zadolžnice ter pogodbo o polnomočju v zvezi s terjatvijo. Benko se je pred notarjem obvezal, da bo dolg poravnal v štirih obrokih. Vsako leto do konca januarja, začenši z letom 1459, bo moral izročiti »pannos duos de LXX et pannum unum de L de Novi bonos et bene conductos in coloribus de gvado«. Zadnji obrok naj bi Benko poravnal leta 1462 ter ob tej priliki dodal še en dukat. V pogodbi je tudi omenjeno, da lahko Benko izroči sukno »aut Ragusii aut sub Novi ubi placuerit«. Marin je v pogodbi predvidel tudi sankcije za primer, če se Benko ne bi držal pogojev vračanja. Če bi Benko prekoračil za en mesec katerega koli od navedenih terminov »pro illo quod restaret ad solvendum de dicto debito restet in suo robore«, Marin lahko preostali del dolga izterja ali od Benka ali od Gojčina v kateremkoli kraju. Do ponovne pogodbe v zvezi z vračanjem je prišlo pač zaradi tega, ker dolžnika do takrat, to je do leta 1459, nista poravnala svojih obveznosti.

Dodatna pogodba o vračanju kredita nam odgovori na več vprašanj. Poreklo dolžnikov Benka in Gojčina sicer ni omenjeno, vendar sta morala biti Dubrovčana. V zadolžnici ni poleg njunega imena naveden kraj stalnega bivanja, kot je bil to običaj pri vseh tujcih, ki so trgovali v Dubrovniku. Gojčin in Benko se kot dolžnika omenjata že leta 1450. Dne 13. marca je dobil Gojčin na kredit od Mateja Djurdjevića 14 dukatov in XIV grošev. Kot njegov porok se omenja Radan Radovanović,⁷ 24. oktobra mu je posodil Petroje Rakojević 15 perperjev in IX grošev,⁸ 18. novembra pa se Gojčin in njegov sin Benko zadolžita pri Nalku Dobrića Nalješkoviću za 82 dukatov in V grošev.⁹ Kredita, ki sta ga dvignila leta 1452 pri Franu Tudiziću, nista do roka vrnila, zato ker sta po letu 1453 verjetno stopila v službo k hercegu Štefanu. Beg iz Dubrovnika na hercegov teritorij je postal tako pomemben družbeni

⁴ S. Ćirković, n. d., str. 123, 128.

⁵ Debita notariae, XXVII, 155.

⁶ Diversa notariae, XLII, 152, 153.

⁷ Deb. not, XXV, 131.

⁸ ibid. XXVI, 42.

⁹ ibid. XXVI, 57.

problem, da je morala dubrovniška vlada izdati vrsto zelo strogih odlokov, s katerimi je prepovedala naseljevanje v Novem. Nasprotno pa je herceg objavil vrsto olajšav, da bi povečal priliv naseljencev. Javno je razglasil, da bodo naseljenci oproščeni dajatev več let in da jih v Novem ne bodo bremenili niti preganjali zaradi dolgov. Takšen moratorij je bil za veliko število ljudi v sosednjih mestih zelo privlačen.¹⁰ Dolžnika Benko in Gojčin sta zaradi kreditne nesposobnosti po letu 1453 odšla k hercegu in se verjetno zaposlila v njegovi manufakturi v Novem. Značilno je namreč to, da je Marin Menčetić uveljavljal svoje pravice le preko Benka, medtem ko njegov oče Gojčin leta 1459 pri sklepanju pogodbe ni bil osebno navzoč. Ker ni nikjer v tekstu označeno, da je pokojni, je zelo verjetno, da je bil tedaj zaposlen v hercegovu manufakturi v Novem, oziroma da je tam bival, čeprav je dubrovniška vlada za takšen prestopok določila zelo stroge kazni.¹¹ Nerazumljiv bi bil sicer podatek, zakaj je lahko Benko izročil sukno tudi v podgradju mesta Novi.

O trgovski in kreditni dejavnosti upnika Frana Tudizića in cessionarja Marina Menčetića ne vemo mnogo, ker se v notarskih knjigah v tem obdobju skoraj ne omenjata. Leta 1459 je zabeležena le ena zadolžnica, iz katere je razvidno, da se je Marin zadolžil pri svojem nečaku Petru quondam Marcullini de Drago iz Kotora za 36 perperjev in 7 grošev.¹²

Leta 1452, ko sta Gojčin in Benko sklepala kreditno pogodbo s Franom Tudizićem, je bil Dubrovnik v vojni s hercegom Štefanom. Ker sta bila oba dolžnika navzoča pri vpisu zadolžnice, to se pravi, da sta se nahajala v Dubrovniku, je nemogoče, da bi že takrat predvidevali poravnavo obligacije z izdelki manufakture v Novem. Sedem let kasneje je bilo to možno. Podatki navedeni v pogodbi med Marinom Menčetićem in Benkom dokazujejo, da je tkalnica v Novem leta 1459 še delovala ter naj bi obstajala tudi leta 1462, ko bo Benko poravnal zadnji obrok. Hercegovu tkalnica je kljub vsem oviram obratovala, zato niso pravilne ocene tistih zgodovinarjev, ki trdijo, da hercegovu načrti v zvezi s tkalnico niso uspeli. Podatke o novskih tkaninah najdemo v dubrovniških dokumentih še leta 1464 in 1465. Vsi ti podatki pričajo o tem, da je bila tkalnica aktivna tudi v času najtežjih političnih kriz.¹³

Zelo dragocen je opis sukna tkalnice v Novem, ker je bil doslej povsem neznan. Sukno iz Novega je moralo biti, kot lahko sklepamo iz podatkov v navedeni pogodbi, zelo podobno dubrovniškemu suknu. Že oznake za sukno so bile iste kot v Dubrovniku. Benko bo moral izročiti sukno vrste »de L^{ta}« (>quinguaginta«) in vrste »de LXX^{ta}« (>septuaginta«). Sukno je bilo namreč tako kot v Dubrovniku označeno

¹⁰ S. Čirković, n. d., str. 122, 123.

¹¹ Dragan Roller, *Dubrovački zanati u XV i XVI stol.*, Zagreb 1951, str. 10.

¹² Deb. not. XXXIII, 191.

¹³ S. Čirković, n. d., str. 127, 128.

s širino, to je s številom niti osnove, na katere je bilo tkano,¹⁴ kar pa je ustrezalo enaki dolžini v laktih.

V zadolžnicah, kjer se omenja sukno, je bilo običajno označeno, v kakšni fazi izdelave bo sukno, ko ga bo dolžnik izročil upniku. Zato se tudi pri opisu sukna iz Novega omenja, da mora biti »bonos et bene conductos«. Na kakšen postopek izdelave se ta izraz nanaša iz zadolžnic ni razvidno. Do neke mere nam pojasnjujejo podatki iz nekih drugih zadolžnic, kjer je poudarjeno, da mora biti sukno, ki bo izročeno za »dolg« »bonos et bene conductos de mensura«¹⁵ oziroma »bonos ac bene laboratos et conductos ad laudem cuiuslibet boni magistri artis lane et iuste mesure secundum ordines«.¹⁶ Sukno je moralo biti upniku izročeno v dobrem stanju oziroma dobro izdelano (beseda »conductos« je v zadolžnicah s suknom uporabljana verjetno v smislu »condicionatos«, čeprav je zapis »conductos« nesporen).

V pogodbi sta Marin Menčetić in Benko določila tudi barvo. Spoznamela sta se za »guado«, čeprav je notar že napisal besedico »balle«, pa jo je pozneje prečrtal. Besedica »balle« je morala označevati neko določeno barvo, ki pa jo na podlagi razpoložljivih podatkov nisem mogel ugotoviti. Da gre v resnici pri »balle« za neko barvo dokazujejo številni, čeprav nedoločeni podatki v zadolžnicah. Za neko količino sukna je bilo določeno, da bo »coloratos de colore balle«¹⁷ ali pa »tinctos in coloribus balle«.¹⁸ Tkanine, katere so hoteli imeti pobarvane v raznih niansah modre barve, so barvali v »guadu«. Za takšno barvo sta se pogodila Marin in Benko. »Guado« je bila neka rastlina (lat. *Isatis tinctoria*).¹⁹ Suhi lističi te rastline so temno modre barve ter se je iz njih pridobivala po posebnem postopku modra barva, ki je služila za barvanje tkanin. Herceg Štefan je skušal doseči, da bi se spisek trgovske robe, ki ne bi bila podvržena kotorski carini, razširil tudi na volno in barvo »guado«. Uspeha ni imel.²⁰ Kljub tem oviram so v njegovi manufakturi barvali tkanine v modri barvi — »guadu«.

Cena za posamezno vrsto sukna iz Novega v omenjeni pogodbi sicer ni navedena, si jo pa lahko vsaj približno izračunamo. Za 191 ducatov bo dobil Marin Menčetić 8 bal sukna »de LXX« in 4 bale »de L«, poleg tega pa še en dukat v gotovini. Ena bala sukna je bila vredna približno 16 ducatov. Ker moramo upoštevati razliko med cenami sukna

¹⁴ D. Roller, *Dubrovački zanati*, str. 35, 56. Med drugim ugotavlja glede oznake sukna sledeče: »Stoga se ponovo naredjuje, da sukna s naznačenim brojem žice osnove moraju biti one družine u laktima, koja je označena brojem žice osnove, koji odgovara toj dužini, a ne manjoj dužini.« I. Božić, *Ekonomski i društveni razvitak Dubrovnika u XIV i XV veku*, Istoriski glasnik 1, Beograd 1949, meni na strani 35 v opombi 20 a, da pomeni peča (ital. *pezia*) »jedna tkanina dužine 50, 60 ili 70 lakata«.

¹⁵ Deb. not. XXVI, 165, 23. VI. 1451.

¹⁶ Deb. not. XVII, 52, 9. II. 1435. Označeno je lahko tudi takole: »bonos et conductos secundum ordines camere«, Div. not. XXXI, 156, 19. XI. 1446.

¹⁷ Deb. not. XVII, 173, 12. X. 1435.

¹⁸ *ibid.* XXVI, 161, 17. VI. 1451.

¹⁹ Roller, *Dubrovački zanati*, str. 58, 59. Omenja, da je ljudski izraz za to rastlino fabrovnik, vabrovnik, šilina.

²⁰ S. Čirković, n. d., str. 127.

vrste »de LXX« in »de L« potem se cene za posamezne vrste sukna tkalnice v Novem niso mnogo razlikovale od cen dubrovniškega sukna. Na dubrovniškem tržišču so bile leta 1459 cene sukna sledeče: dubrovniško sukno z oznako »de L« je stalo 10 ducatov, »de LXX« pa 20 ducatov za pečo.²¹

Iz notarskih zapiskov ni razvidno ali sta dolžnika pogodbo izpolnila. Kljub temu nam že ti skopi podatki dokazujejo, da je bilo sukno manufakture v Novem po svojih karakteristikah in oznakah zelo podobno dubrovniškemu suknu. Ni dvoma, da so tkalci, ki so iz Dubrovnika bežali k hercegu Štefanu, prinašali s seboj izkušnje in isti sistem dela, ki je bil uveljavljen v dubrovniški manufakturi. Cene sukna iz Novega prav tako potrjujejo tezo, da ni bilo bistvene razlike v kvaliteti med novskim in dubrovniškim suknom. Prav zaradi tega so se Dubrovčani kot tudi Benečani z vsemi sredstvi borili proti konkurenci sukna iz Novega.

²¹ Div. not. XLII, 111, 4. V. 1459.

DAS TUCH AUS HERCEGNOVI

Zusammenfassung

Über die Entwicklung der Tuchmanufaktur, welche i. J. 1449 in Novi vom Herzog Stefan zur Konkurrenz mit Ragusa errichtet worden ist, über die Art ihrer Erzeugnisse, die Qualität des Tuches aus Novi und über seinen Verkauf gibt es nur wenige Nachrichten. Im Staatsarchiv von Dubrovnik ist in einer Notariatsambreviatur die Nachricht über die »pannis de Novi« als dem Gegenstand des Kredithandels erhalten; sie ist für die Behandlung der Tuchmanufaktur in Novi außerordentlich wichtig, weil sie auch eine eingehende Beschreibung der Erzeugnisse der herzoglichen Tuchmanufaktur enthält.

Am 27. XI. 1452 haben sich Gojčin Dobraljević und sein Sohn Benko verbunden, Francisco de Tudisio in acht Monaten das Kredit von 191 Ducaten zurückzuzahlen. Am 5. I. 1453 übertrug Franciscos seine Rechte an Marinus de Mence. Marinus aber liesz am 6. VII. 1459 (sic!) den Kreditvertrag aufs Neue zu registrieren, da er mit Benko, einem von den beiden Schuldigen, einen Zusatzvertrag über die Zurückerstattung des Geldes geschlossen hat. Benko hat sich verbunden, die Schuld in vier Raten zu schlichten, und in jedem Jahr bis zum Ende Jänners - - seit dem J. 1459 gezählt - - »pannos duos de LXX et pannum unum de L de Novi bonos et bene conductos tinctos in coloribus de guado« zu überreichen. Die Angaben dieses Zusatzvertrages zeigen, daß i. J. 1459 die Tuchmanufaktur in Novi noch immer arbeitete und daß sie bis ins J. 1462, als sich Benko die letzte Rate zu übergeben verbunden hat, noch immer arbeiten sollte. Die Herzogspläne mit der Tuchmanufaktur sind also offenbar gelungen und sie arbeitete auch während der schwersten politischen Krisen. Die Art der Beschreibung des Tuches von Novi zeigt, daß es in allen Hinsichten dem Tuche aus Dubrovnik sehr ähnlich war, der angegebene Wert aber beweist auch den Bestand einer Ähnlichkeit bezüglich der Qualität.